

11. *Касьянов Г.* Теорії нації та націоналізму : монографія / Г. Касьянов. — К. : Либідь, 1999. — 352 с.
12. *Кисельов С.* Національна ідентичність українців. Дилема культурного і соціально-політичного [Електронний ресурс] / С. Кисельов // Український центр політичного менеджменту. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=16&c=121>.
13. *Ковпак В.* Український еміграційний медіадискурс: структурний підхід до комунікативної ефективності / В. Ковпак // Держава та регіони. — 2012. — № 4. — С. 93—101. — (Серія «Гуманітарні науки»).
14. *Лизанчук В.* Окупація українського інформаційного простору / Василь Лизанчук // Дзвін. — 2013. — № 4. — С. 86—91.
15. *Нагорна Л.* Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі [Електронний ресурс] / Л. Нагорна // Український центр політичного менеджменту. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=16&c=119>.
16. *Пахльовська О.* Україна і Європа в 2001-му: десятиліття втрачених можливостей / О. Пахльовська // Сучасність. — 2001. — № 7—8. — С. 78—85.
17. *Хабермас Ю.* Способны ли сложносоставные общества к формированию разумной идентичности? / Ю. Хабермас // В поисках национальной идентичности (философские и политические статьи) / Ю. Хабермас. — Донецк, 1999. — 124 с.
18. *Deutsch K.* Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundations of Nationalism / K. Deutsch. — Neu York : Cambridge, Mass. : MIT Press, 1966. — P. 86—109.
- 19 *Taylor Ch.* Sources of the self: the making of the modern identity / Ch. Taylor. — Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1989. — 601 p.

Світлана Кость

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ У ГАЗЕТАХ ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ З ОЗНАКАМИ ДЕВІАНТНОСТІ

На основі газетних публікацій проаналізовано причини виникнення та специфіку функціонування правового газетного дискурсу з ознаками девіантності; зроблено спробу дефініції поняття «правовий дискурс з ознаками девіантності» та виокремлено основні його ознаки.

Ключові слова: правовий дискурс з ознаками девіантності, правовий текст, особливості правового дискурсу з ознаками девіантності, комунікативний акт, дискурс.

На основе газетных публикаций проанализированы причины возникновения и особенности функционирования правового газетного дискурса с признаками девиантности; сделана попытка дефиниции понятия «правовой дискурс с признаками девиантности» и выделены основные его признаки.

Ключевые слова: правовой дискурс с признаками девиантности, правовой текст, особенности правового дискурса с признаками девиантности, коммуникативный акт, дискурс.

On the basis of newspaper articles the causes of formation and specifics of functioning of the legal newspaper discourse with deviance qualities have been analyzed, an attempt has been made to define «legal discourse with signs of deviance» and its key features have been singled out.

Key words: legal discourse with signs of deviance, legal text, specifics of the legal discourse with signs of deviance, communicative act, discourse.

Актуальність дослідження. В умовах будівництва правової держави та формування громадянського суспільства проблема становлення і функціонування правового газетного дискурсу набуває особливої актуальності. Газетний текст у багатьох випадках є основою становлення й розвитку людської свідомості. Однак, дедалі частіше звертаючись до газетних текстів правової тематики, ми зауважуємо їхню непрофесійність, а іноді й девіантність. Проте до сьогодні науково не означені ні саме поняття «правовий дискурс з ознаками девіантності», ні його причини виникнення та особливості функціонування.

Мета розвідки. На основі аналізу публікацій у сучасній українській пресі з'ясувати основні причини виникнення правового газетного дискурсу з ознаками девіантності, сформулювати його особливості та дати визначення.

Стан дослідження теми. Питання дискурсу (і лише до певної міри правового) досліджено здебільшого у зарубіжній науці: К.-О. Апель, Ю. Габермас, Г. Лассвел, Г. Маклюен, А. Поляков, І. Честнов, К. Ясперс та ін.

В українській науці цьому питанню присвячено праці І. Гумовської, С. Зархіної, В. Здоровеги, В. Іванова, В. Калужної, С. Квіта, Н. Коваль, Н. Кожиної, Н. Кравченко, О. Кузнецової, В. Кулика,

Є. Кучумової, Г. Почепцова, Т. Радзієвської, В. Різуна, К. Серажим, С. Сливки, Ю. Сороки, І. Стецули, А. Токарської, А. Трофімової, І. Чудовської-Кандиби, В. Шкляра та ін.

Проте багато аспектів цієї проблематики (функціонування правового дискурсу у газетах України) опрацьовані лише фрагментарно. Це вказує на потребу аналізу сучасного функціонування правового дискурсу в пресі України, якому, на наше переконання, належить провідна роль у сучасному державотворчому і правотворчому процесі.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «правовий дискурс з ознаками девіантності», на нашу думку, варто починати формувати на підставі визначень терміна «девіантність», що означає відхилення від норми [1, с. 278]. Отже, можна запропонувати таку дефініцію: правовий дискурс з ознаками девіантності — це дискурс, що часто виникає через непрофесійне творення правового тексту, яке призводить до дифамації та деформації змісту, появи герменевтичних зміщень у семантиці правового дискурсу, що має непередбачувані наслідки для правосвідомості громадян.

Сутності, понятійного апарату, чітких визначень цього різновиду дискурсу в науці ще цілковито не сформовано. Отже, зробимо спробу виявити причини та шляхи появи такого виду дискурсу у газетній практиці. До причин і шляхів виникнення правового дискурсу з ознаками девіантності відносимо: 1) недосконалість прийнятих законодавчих норм; 2) низьку професійну підготовку юристів і журналістів, які взаємодіють на етапі творення газетного дискурсу; 3) притаманну кожному текстові (і правовому зокрема) подвійну інформативність та герменевтичну неоднозначність; 4) неоднаковий рівень правової культури громадян; 5) спотвореність розуміння права на свободу слова, права на свободу вираження; 6) поява наслідків професійної деформації окремих журналістів («замовні» матеріали, піар тощо); 7) суб'єктивні психологічні особливості сприйняття ситуації (авторами) і тексту (реципієнтами). Часто непродумане та некваліфіковане виконання журналістських обов'язків призводить до того, що правовий (за задумом автора) дискурс у газеті набуває виразних ознак девіантного. Переважно це дискурси точного опису виготовлення наркотичних засобів чи способів їхнього вживання, способів шахрайства, опису видів грабежів, способів убивства та ін.

Однак, визнаючи такі види правового дискурсу з ознаками де-віантності, зазначасмо, що вони об'єктивно сформовані як непрофесійні, такі, що лише до певної міри відповідають безперешкодному функціонуванню текстів як форми вираження свободи слова.

Газета «Експрес» опублікувала звіт про нараду Президента В. Януковича із представниками силових структур щодо продажу в Україні через комп'ютерні мережі країни широкого асортименту наркотиків. Публікуючи цей матеріал, журналісти пішли далі: вивчили питання, так би мовити, детальніше — і вже через тиждень описали достеменно, із поданням електронних адрес, які наркотичні засоби можна придбати, зазначивши, що від часу проведення наради вони ще й подорожчали! Вся інформація настільки шокує, що й самі журналісти риторично запитували: «Чи не рекламуємо ми просто ресурси, які можливо придбати?» (Експрес. — 2010. — 8—15 лип.). Так, рекламують: у врізці жирним шрифтом — те, що на запит Google «видає 29 600 результатів стосовно продажу опіуму певного зразка» (Там само). Вважаючи, що цього замало, на доповнення сторінки «Президент Янукович і наркотики» (починається із першої шпальти) вміщено протиправний дискурс «Цей бізнес — міліцейський» Олександри Томкової. Способом припущення і здогадів описано «діяння» міліціонерів і працівників СБУ, зокрема, які нібито покривають наркаторгівців. Усе це описано без належних аргументів і доказів, це лише елементарні припущення, що подаються як dokonані факти. Таке інформування суперечить і журналістській етиці, і українському законодавству.

Недотримання правових норм демократичного суспільства, а також їх незнання та ігнорування спричинили зниження моралі взагалі і моралі працівників ЗМІ зокрема. О. Кузнецова зазначає: «...ще не всі журналісти усвідомлюють значення свободи ЗМІ в суспільстві як гаранта його демократичної розбудови, не всі розуміють, до чого прагнуть, що відстоюють, в ім'я чого існує свобода ЗМІ» [3].

Деякі журналісти безцеремонно втручаються у приватне життя людини, без суду оголошують її злочинцем, не дають висловитися тим, кого критикують, тощо. Багатьом журналістам властива безвідповідальність за обнародувану інформацію, причина якої криється найчастіше в них же: вони не мають достатньої освітньої підготовки, однак хочуть мати право впливати на інших і не мати жодних

обов'язків, не нести відповідальності за свої аморальні матеріали. Вони ігнорують провідний принцип правового статусу: єдність прав і обов'язків. «Таке розуміння свободи ЗМІ руйнує мас-медіа, якщо вони продукують примітивізм, цинізм, вульгарність, підтримують низькі вподобання аудиторії, нехтуючи виховною функцією» [2, с. 5—6].

Правовий дискурс може набути ознак девіантного, коли журналісти не дотримуються своїх професійних цінностей, які ґрунтуються на засадах свободи ЗМІ; соціальної відповідальності журналістів перед читацькою аудиторією і суспільством за зміст своїх повідомлень і достовірність інформації; правдивості й об'єктивності у висвітленні інформації; чесності; порядності.

Найчастіше тексти з ознаками девіантності трапляються у політичних, масових виданнях, які женуться за сенсаціями і орієнтуються на загальностатистичного непереребрливого читача. Серед таких видань варто відзначити «Високий Замок», «Експрес», «Факты». Наприклад, у газеті «Високий Замок» (2006. — 24 трав.) як ілюстрація до публікації розміщена фотографія дванадцятирічної дівчинки — жертви зґвалтування і вбивства. Навряд чи батьки, родичі та знайомі визнають таке втручання у сферу приватного життя законним.

Газета «Експрес» опублікувала замітку «VAB Банк проти Жанни Самалевської» (2010. — 28 жовт. — 4 листоп.), у якій йдеться про те, що відповідач просить суд скасувати рішення Личаківського районного суду, згідно з яким вона повинна виплатити позивачеві заборговану частку кредиту, а також пеню за протермінування платежів. Цей журналістський матеріал має ознаку девіантного дискурсу, оскільки в ньому не дотримано вимоги про те, що до того часу, поки суд не винесе рішення у справі, ЗМІ не повинні оприлюднювати особисті дані, зокрема імена та прізвища, учасників судового процесу.

Це ж видання у додатку «Львівські новини», під рубрикою «Пригоди», розмістило замітку «Новий наркотик у Львові», де розповідається про те, що у Львові затримали чоловіка, який збував новомодний наркотик. Цей текст із ознаками девіантного дискурсу звичайний кон'юнктурний, оскільки в ньому наведені детальні відомості про те, як називається описаний препарат, де його можна придбати і як його вживають: «Знали, що субутекс популярний у

молодіжних компаніях, які відпочивають у нічних клубах... Одну таку пігулку зазвичай вживають аж восьмеро осіб: її подрібнюють на порошок, роблять «доріжку» й вдихають носом. Як і інші наркотики, субутекс також стимулює вироблення гормону задоволення — дофаміну» (Експрес. — 2010. — 3 берез.). Такий дискурс набуває ознак пропагандистського, і зацікавлені особи можуть скористатися інформацією у своїх цілях.

У статті «То, что тебе надо, ищи в детской песочнице. Если смотреть на дом, то у правого бортика на глубине десяти сантиметров», опублікованій у газеті «Факты» (2008. — 7 нояб.), йдеться про те, що у Чернігівській області правоохоронці розкрили унікальну схему продажу наркотиків за допомогою sms-повідомлень. «Взаиморасчеты производились с помощью sms-сообщений и пополнения счета мобильных телефонов. В Украине такая схема действовала впервые. Итак, был номер телефона диспетчера, который знали только самые надежные люди. Тот, кто хотел купить дозу, отправлял запрос sms-сообщением. Потом он должен был купить карточку пополнения счета и передать специальный код все тому же диспетчеру. После этого в ответном sms-сообщении приходила инструкция. Например: «То, что тебе надо, ищи в детской песочнице. Если смотреть на дом, то у правого бортика на глубине десяти сантиметров». Тайники делались в самых неожиданных местах: «в корневище третьего дерева слева» в каком-нибудь сквере или в водосточной трубе детского садика».

Негативним у цій статті є те, що автор несвідомо надто деталізував схему, за якою працювали наркоторгівці і якою можуть легко скористатися інші соціально незрілі суб'єкти.

У публікації «Усе, як у кіно» (Експрес. — 2007. — 15 черв.) протиправний зміст формується на підставі розповіді про те, як харківський старшокласник, надивившись фільмів жахів, намагався вбити одинадцятирічного хлопчика за сценарієм фільму.

Девіантність полягає у тому, що дискурс на правові теми має патогенний вплив на людей, особливо з нестійкою психікою, емоційно вразливих, психічно нестабільних, а також підлітків, які найчастіше схильні до копіювання чиєїсь поведінки.

Правові дискурси також набувають ознак девіантності через використання семантично заниженої, лайливої та образливої лек-

сики. Наприклад: «Причому «конфісковувались» авто (здебільшого «мерси», «тойоти», «бумери») у... неповнолітньої дитини, пенсіонерки чи психічно хворого» (Високий Замок. — 2006. — 13 черв.); «Обезумевшая от ревности женщина позвонила будущим сватам Лины, сообщила, что в «этой семье все бабы гулящие», и посоветовала с ними не связываться»; «Но в то же время пришли к выводу, что неконтролируемая ревность сделала из Марты психопатку» (Факты. — 2006. — 15 апр.). Виправданість уживання інвективної лексики у правовому дискурсі пов'язана лише з певними жанровими особливостями, з метою типізації мови героїв.

Зі зробленого аналізу випливає, що атрибутами правового газетного дискурсу з ознаками девіантності є: надмірно докладний опис вчинення злочину, оприлюднення закритої за режимом доступу інформації; неправдиве висвітлення подій; маніпуляція громадською думкою; пропагування негативних, аморальних якостей людей, їхніх дій та вчинків; уживання ненормативної, образливої лексики.

Журналісти у матеріалах на теми права не повинні у будь-який спосіб пропагувати насильство, жорстокість, протистояння, войовничість, популяризувати порнографію, поширювати різні види нетерпимості (расової, національної, релігійної), наркоманію, невігластво, алкоголізм, тютюнопаління та інші аморальні якості, звички, вчинки.

Преса є одночасно і творцем, і транслятором ідей демократичного правового суспільства, тому на неї покладено завдання формувати загальну і правову культуру, зокрема через захист прав і свобод людини. Для успішного виконання цієї мети журналістам необхідно опанувати правові засади діяльності ЗМІ, етичні норми, принципи права, правила; знати нормативні документи, що регламентують професійну етику журналістів та юристів; уміти врегульовувати комунікативні проблеми у своїй діяльності. Дотримуючись таких вимог, журналісти уникатимуть творення дискурсу з ознаками девіантності, який маніпулює свідомістю громадян і негативно впливає на внутрішній світ людини, особливо молоді, її стосунки, поведінку, вчинки, а більше зосередяться на піднесенні морально-правової поведінки читачів газет, формуванні у них через ЗМІ правових ціннісних орієнтирів та правової культури.

Суб'єкт сприйнятого дискурсу інтерпретує все по-своєму, крізь призму свого соціального досвіду. Автор правового дискурсу зма-

льовує відому йому картину із притаманним йому світобаченням, із властивим йому оцінним підходом. Проте читач і газета неоднорідні. Кожен по-своєму розцінює криміногенну інформацію. Підлітки, наприклад, — як заклик до войовничості, вільної поведінки, всездозволеності. Ця ж інформація повністю перекреслює будь-які успіхи правоохоронців в очах населення, налаштовує його на всездозволеність, безкарність.

Отже, правовий дискурс аж ніяк не ідеальний, якщо журналіст не розуміє його призначення. Коли ж акцентується не встановлення злочинних діянь працівниками правоохоронних органів, а фіксація самих фактів злочинних дій, то у читачів створюється враження, що хвиля злочинності наростає, а міліція діє пасивно. Прикладом може слугувати публікація «Як не поб'ють, то звалтують» (Експрес. — 2010. — 3 берез.), після прочитання якої можна висновкувати, що Львівщина заселена лише злочинцями, вік яких помолодшав, та їхніми жертвами. Такий дискурс програмує зростання злочинності, безкарності, неправоти.

Беззаперечним професійним елементом подібних підходів в інформуванні читачів має бути посилання на початок або закінчення розслідування у тій чи іншій справі, неодмінно із логічним наголосом на професійності / непрофесійності дій силовиків, високопосадовців. Таким чином, виконання закону структурної чіткості правового дискурсу дозволяє вдало виділити об'єкт через створення контрасту інформації і фону, на якому відбувається подія. Буденна і клопітка робота силових структур повинна проявлятися в інформуванні населення про результативність їхніх дій або їхню некомпетентність чи корумпованість. Кожен правовий дискурс є виправданим комунікативним актом лише за умови констатації: неминучості відповідальності за вчинення злочину; активного протистояння суспільства криміналітету; громадського спокою і захищеності громадян від злочинного світу.

Висновки. Семантика правового дискурсу, що набуває ознак девіантності, пов'язана із: надмірною деталізацією опису вчинення злочину, оприлюдненням конфіденційної за режимом доступу інформації; тенденційним висвітленням подій; маніпуляцією громадською думкою; пропагандою спотворених цінностей сучасного життя, негативних, аморальних якостей людей, їхніх дій та вчинків;

кон'юнктурністю у доборі правової тематики для газети; протиправністю у застосуванні чорного піару проти конкурентів тощо.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.
2. Кузнецова О. Концепція дослідження правової культури у пресі України / Олена Кузнецова // Комунікативна компетентність правників і їх зв'язки з громадськістю : зб. наук. пр. — Львів, 2003. — С. 5—6.
3. Кузнецова О. Професійна етика журналістів : посібник / Олена Кузнецова. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — Львів : ПАІС, 2007. — 246 с.

Олена Рижко

ЕТНОСТИЛЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ У ВІДДЗЕРКАЛЕННІ МАС-МЕДІА

Розглянуто матеріали ЗМІ зі стрижневим концептом «вышиванка» й визначено особливості представлення аксіологічно зорієнтованої інформації в них. Проаналізовано результати опитування у середовищі студентів-журналістів, проведеного з метою виявлення розуміння ними суті поняття «означений концепт».

Ключові слова: *етностиль, вышиванка, цінність, ціннісна парадигма.*

Рассмотрены материалы СМИ с опорным концептом «вышиванка» и определены особенности подачи аксиологически ориентированной информации в них. Проанализированы результаты опроса в среде студентов-журналистов, проведенного с целью выявления понимания ими сути понятия «определенный концепт».

Ключевые слова: *этно стиль, вышиванка, ценность, ценностная парадигма.*

The materials of mass media with the principal concept «vyshyvanka» («embroidery») have been studied and specifics of presentation in them of axiologically oriented information has been determined. The results of the survey of journalism students, conducted with a purpose to figure out their understanding of essence of the concept notion, have been analyzed.

Key words: *ethnic style, vyshyvanka, value, value paradigm.*

Вступ. У розмові з Катериною Щоткіною з приводу того, в чому полягає істинне щастя людини і як його досягти, Блаженнійший